

Гриняк О. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської та турецької мов
Херсонського державного університету

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СКЛАДНИКІВ ІМПЛІКАТИВНОГО ПРОСТОРУ АМЕРИКАНСЬКИХ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ ХХ – ХХІ СТОЛІТЬ

Анотація. У статті визначено роль та місце компонентів імпліцитного смислу відповідно до якості та кількості індикаторів, що представляють його у тексті. Архетипні символи, алегоричні образи, символи, параболи, стилістично марковані одиниці виступають індикаторами імплікатів. На кожному з текстових рівнів у формуванні імплікатів домінують різні типи мапування: на дотекстовому є аналогове, контрастивне; на текстовому – субститутивне, конструктивно-творче; на позатекстовому – наративне.

Ключові слова: імплікативний простір, імпліцитність, імплікат, індикатор імплікату, інференція, значення, смисл.

Постановка проблеми. Статтю присвячено проблемі ідентифікації та систематизації складників імплікативного простору як окремого поетичного тексту, так і всього літературного напрямку. Актуальність роботи полягає в її відповідності загальній спрямованості сучасної лінгвістики на розгляд семантики художнього тексту в площині ментальних процесів, що допомагає з'ясувати і виявити механізми породження прихованих смислів.

Важливість дослідження проблеми імплікативного простору зумовлена необхідністю подальшого комплексного аналізу природи імпліцитного з використанням методів когнітивної поетики, орієнтованих на проникнення в глибинні механізми мовної творчості.

Метою статті є реконструкція імплікативного простору сучасної американської поезії шляхом визначення лінгвокогнітивних механізмів формування його складників.

Для досягнення мети були поставлені завдання, які вирішувались за допомогою таких методів, як компонентний, контекстуальний, інтерпретаційно-текстовий, лінгвостилістичний, кількісний, метод концептуального аналізу. Новою є комплексна методика інференційного аналізу імплікатів як прихованих компонентів смислу.

У рамках лінгвокогнітивної парадигми, а також на основі творчого опрацювання положень когнітивної лінгвістики та когнітивної поетики імплікативний простір отримав у нашій роботі статус лінгвокогнітивного конструктору, який виявляється у ході прочитання та осмислення художнього тексту.

Виклад основного матеріалу. Носіями прихованого смислу поетичного тексту виступають **індикатори імплікатів**, які пронизують дотекстовий, текстовий і позатекстовий рівні. **Дотекстовий** рівень когнітивної обробки поетичного тексту передбачає аналіз архетипів, що є формою існування колективного позасвідомого (К. Юнг), котра наповнюється змістом через вживання в тексті архетипних образів, символів, мотивів, сюжетів (Дж. Кемпбелл, Н. Фрай). Аналіз **текстового рівня** включає лінгвокогнітивні операції з фонографічними, морфо-

логічними, лексичними і синтаксичними стилістичними засобами. Необхідною умовою виявлення імплікатів на **позатекстовому** рівні є залучення фонових та енциклопедичних знань і виявлення інтертекстуальних зв'язків.

З метою вилучення імплікатів розроблено методику інференційного аналізу, яка включає низку послідовних і човникових лінгвокогнітивних операцій і процедур на різних рівнях тексту. Вилучені у такий спосіб імплікати складають **систему – імплікативний простір** досліджуваного поетичного тексту. Кожна **система** як деякий матеріальний або ідеальний об'єкт є певним чином улаштованою, організованою, упорядкованою. Структура системи визначається упорядкованим розміщенням імплікатів від центру до периферії та сукупністю парадигматичних зв'язків між ними.

Визначення лінгвокогнітивних механізмів формування індикаторів імплікатів, в основі яких лежить інакомовлення, стає поштовхом до виокремлення з них смислу. У контексті нашого дослідження розглядаємо інакомовлення як лінгвокогнітивний прийом нетривіального переносу значення. Як зазначає В.М. Телія, будь-який троп є інакомовленням у широкому розумінні цього терміна [6, с. 27].

З компонентів словесних поетичних образів, підґрунтям яких є парабола, алюзія або алегорія, імплікати виявляємо через залучення різного роду знань (енциклопедичних та лінгвістичних). Також важливою умовою проведення лінгвокогнітивної операції інференції є використання інтертекстуальних зв'язків між індикаторами імплікатів. Як зауважує Л.І. Белехова, інтертекстуалізація як одна з лінгвокогнітивних процедур наративного мапування є встановленням міжтекстових зв'язків не тільки в інших авторів, але й у того ж самого автора [1, с. 184].

Не існує чіткої межі, що відділяє поезію бітників від школи поетів Сан-Франциско, до яких відносять всю поезію Західного побережжя США. Як на Е. Паунда, А. Гінзберга, так і на Дж. Спайсера, Р. Данкена, Г. Снайдера, – представників школи Сан-Франциско, – значний вплив мала філософія і поезія сходу. Аналіз творчості одного з представників школи – Гері Снайдера – показав, що центральним імплікатом його поетичних текстів є «*взаємозв'язок людини, природи і космосу*». Гармонійна організація всесвіту, впорядкованість законів природи слугують прикладом для людини, яка прагне досягти внутрішньої рівноваги, вгамувавши свої пристрасті (*The pointless wars of the heart (безглузді війни серця)*), знайти своє місце під «товстими осінніми зірками» (*Under thick autumn stars*), при цьому враховуючи інтереси інших, перш за все найближчих, людей (*"Venus and Jupiter! The first time I have / Ever seen them close"* [2, с. 133] (*Венера і Юпітер. / Вперше побачив їх поруч*)).

На відміну від бітників та поетів Сан-Франциско, поети, що належали до нью-йоркської школи, мало цікавилися злободенними моральними проблемами і політикою. Вірші Джона Ешбері, Френка О'Хари та Кеннета Коха – трьох основних поетів школи, які познайомилися під час навчання в Гарварді [5], – відрізняються урбаністичністю образів, парадоксальністю, розважливостю. Якщо бітники шукали натхнення у наркотиках, подорожах, східній філософії [4], представники школи Сан-Франциско – у природі, то головним джерелом насаги представників нью-йоркської школи став Нью-Йорк – головний центр розвитку американського мистецтва [5], місце народження абстрактного експресіонізму (напрям живопису, що характеризується суб'єктивізацією сприйняття художником оточуючої дійсності) [3, с. 192].

Тяжіння нью-йоркських поетів до абстрактного мистецтва, яке «з недовірою ставилося до фігуративного і прямого вираження будь-яких смислів» [4], значно ускладнює розкриття прихованих у поетичних текстах смислів. Наприклад, «текуча образність» Дж. Ешбері, що є фіксацією думок та емоцій у тому вигляді, в якому вони спливають у свідомості [3, с. 231]: *“A ship / Flying unknown colors has entered the harbor. / You areal lowing extraneous matters / To break up your day”* (from *“Self-Portrait in a Convex Mirror”*) [12], виступає індикатором імплікату «*зміни*», порушення сталого порядку речей.

Зміна вражень, емоцій, почуттів у поетичних текстах Дж. Ешбері імплікує «*мінливість світу*», яка приводить до змін у житті: *“No previous day would have been like this”* [12, с. 460]. Підґрунтя імплікату «*мінливість світу*» слугують вербалізовані в поетичних текстах такі філософські поняття, як простір і час, які, згідно з теорією відносності А. Ейнштейна, не існують самі по собі, у відриві від матерії, а знаходяться в такому універсальному взаємозв'язку, в якому втрачають самостійність [7, с. 69]:

*Only the wait in stations is vague and
Dimensionless, like oneself. How do they decide how much
Time to spend in each?* [12, с. 464]

Незворотність часу, його рух у напрямі від минулого до майбутнього втілено в алегоричному образі потягу (*train*), рух якого переривається «зупинками»:

*In short any stop before the final one creates
Clouds of anxiety, of sad, regretful impatience
With ourselves, our lives, the way we have been dealing
With other people up until now...
These figures leaving
The platform or waiting to board the train...* [12, с. 464].

Імпліцитний смисл номінативної одиниці “*stop*” – етап життя, що несе із собою зміни, які стосуються не лише власного існування, але й життя тих, хто нас оточує. Інтертекстуальний зв'язок знаходимо з поетичними текстами Р. Фроста “*Stopping by Woodson a Snowy Evening*” («Зупинка біля лісу сніжним вечором») та “*Last Night I Drove a Car*” («Минулої ночі я сидів за кермом») Г. Корсо. На початку ХХ століття, коли засобом пересування слугує кінь, «зупинку», необхідну для обміркування змін і подальшого життя, бачать так: *“My little horse must think it queer / To stop without a farm house near / Between the woods and frozen lake»* [2, с. 236]. А в середині та другій половині століття завдяки індустріалізації на перший план виходять технічні засоби пересування, втілені в образах-алегоріях “*train*”, “*car*” (потяг, автомобіль), імпліцитний

смысл яких такий: «*швидкий темп життя*», що залишає небагато часу на роздуми про власні вчинки та їхні наслідки: *“Last night I drove a car / I drove and knocked down / people I loved / <...> went 120 through one town. / I stopped at Hedgeville / and slept in the back seat / <...> excited about my new life* [11].

Сюрреалізм як одна з основних течій європейської поезії, яка склалася у 20-х роках ХХ століття та засновувалася на вченні З. Фрейда про підсвідоме, знайшов своє відображення в символістській техніці Т.С. Еліота та Е. Паунда [3, с. 83]. Але в США він разом із екзистенціалізмом (філософський напрям середини ХХ століття, що висував на перший план абсолютну унікальність людського буття) отримав «право громадянства» у 60-х роках під дією потрясінь, пов'язаних із війною у В'єтнамі [2, с. 36], яка продовжувалася з середини 1940-х років до 1975 року. Так, наприклад, у антивоєнній поезії Р. Блая “*The Teeth Mother Naked at Last*” («Нарешті мати показала свої зуби») реалії війни зображені таким чином, що межа між свідомим і підсвідомим сприйняттям предметів реальності руйнується:

*The mad beast covered with European hair rushes...
The waters underneath part: in one ocean luminous
globes float up (in them hairy and ecstatic men)
in the other, Teeth Mother, naked at last* [10].

Індикатором імплікату «*війна*» є образ-алегорія “*beast*” (звір), при цьому номінативна одиниця “*hair*” (волосся), що вживається замість притаманного звіру хутра (*fur*), надає образу антропоморфних характеристик. Війна – це справа рук людини, і мішенню її є також людина. Якщо первісні захищалися від звірів, то homo sapiens має захищатися вже від собі подібних.

Образ матері – це імпліцитне втілення всього кращого, що є в людині: любові, ніжності, розуміння. Як дитина підсвідомо шукає порятунку та розраду у матері як головного авторитету, так і людство шукає вихід і сподівається на перемогу вищих моральних якостей, здорового глузду (*mother wit*). Окрім антивоєнного спрямування, поема “*The Teeth Mother Naked at Last*” імплікує в собі й соціальне. За означенням У. Хохмана, вона є найефективнішим вираженням незгоди і критики американської культури від часу виходу «Крику» Аллена Гінзберга у 1956 році [4]. Наприклад, екологічні, міжнаціональні, суспільні проблеми у поетичному тексті Р. Блая виступають своєрідною розплатою за непомірне бажання мати необмежені можливості, «гарно жити»: *“Let us drive cars / up / the light beams / to the stars <...> / And return to earth crouched inside the drop of sweat / That falls from the chin of the Protestant tied in the fire* [10].

Таким чином, імпліцитний смисл образу-алегорії “*car*” такий: «*швидкий темп життя*» що є наслідком швидкого розвитку індустріальної цивілізації, її стрімкого злету (“*up <...> to the stars*”), та трагічний результат, який цей злет буде мати: *“the drop of sweat / That falls from the chin of the Protestant tied in the fire”*.

Центральним в імплікативному просторі поетичних текстів у збірках “*Sleepers Joining My Hands*” та “*The Insanity of Empire: A Book of Poems Against the Iraq War*” є імплікат «*необхідність мирного існування*». Коли після публікації “*The Teeth Mother Naked at Last*» в інтерв'ю Р. Блая спитали, чи спрямує він усю свою енергію та час для протесту, якщо війна у В'єтнамі розпочнеться знову, він відповів: «Звичайно» [10]. Р. Блай дотримався свого слова, виступивши в 2002 році проти війни з Іраком із віршем “*Call and Answer*”, у якому

втілено імплікат «*відповідальності за свою бездіяльність*»: *“Have we agreed to so many wars that we can't / escape from silence? If we don't lift our voices, we allow / Others (who are ourselves) to rob the house* [10].

Індикатором імплікату «*невикористане право голосу*» виступає номінативна одиниця “*silence*” (тиша), яка алегорично вказує на головну демократичну свободу американців – право голосу – та закликає скористатися ним для виступу проти воєнних дій, щоб не дозволяти владі (*others*), яка представляє інтереси всієї нації (*who are ourselves*), знехтувати ними (*to rob the house*). Індикатором імплікату «*душа*» є слово-символ “*house*” (дім) як вмістилище моральних якостей, які легко втратити (*rob*), якщо не відстоювати (*lift our voices*). Індикатором імплікату «*заклик до дій*» є номінативна одиниця “*lift*” (підійняти). На основі розширення контексту за рахунок процедури інтертекстуалізації встановлюється міжтекстуальний зв'язок із «Заповітом» Т.Г. Шевченка: «*Поховайте та вставайте, кайдани порвіте*» [8, с. 123].

Необхідною умовою об'єктивної експлікації імпліцитних смислів вірша “*Call and Answer*” є залучення фонових історичних та біографічних знань, а саме року написання віршу – 2002 року, коли США вступили у війну з Іраком, – та пацифістської позиції Р. Блая, якої він дотримується протягом усього життя. Отже, можемо зробити висновок, що імплікативний простір наведеного поетичного тексту складають центральний імплікат «*необхідність мирного існування*» і периферійні імплікати «*заклик до дій*», «*невикористане право голосу*» тощо.

Взявши за основу ідею Р. Фроста про споконвічне прагнення людини до гармонії з природою, позицію Р. Джефферса стосовно несприйняття ідеалів суспільства та антивоєнну спрямованість бітників, група поетів, таких як Роберт Блай, Чарльз Сімік, Марк Странд, Вільям Стенлі Мервін, звернулася до досвіду французьких та іспанських сюрреалістів, для яких характерними були чиста емоційність, архетипність образів та антираціональні, екзистенціальні моделі поведінки людини [3, с. 81–82].

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що суспільні, економічні, індустріальні, політичні зміни, потрясіння та війни, які доводилося переживати людині протягом ХХ століття, знайшли своє реалістичне, імажистське, символічне, експресивне, екзистенційне та сюрреалістичне зображення в поезії Е.А. Робінсона, Е. Лі Мастерса, Р. Фроста, К. Сендберга, Р. Джефферса, А. Гінзберга, Г. Корсо, Г. Снайдера, Дж. Ешбері, Р. Блая та багатьох інших. Як на початку, так і наприкінці століття поезія характеризується своєю антропоцентричністю, яка відображається у таких центральних і периферійних імплікатах: «*цінність особистості*», «*свобода особистості*», «*своєрідність людської особистості*», соціологізації людини – «*гармонія внутрішнього і зовнішнього світу*», сприйнятті її як, з одного боку, невід'ємної частки природи («*гармонія природи і людини*»), а з іншого – головної руйнівної сили природи («*знецінення життя*», «*безвідповідальність за свою діяльність*»). Лінгвокогнітивний аналіз основних характеристик епох модерну й постмодерну, історичних і біографічних даних дав змогу певною мірою окреслити імплікативний простір віршованих текстів американських поетів, у яких знайшли своє відображення як їх власні переживання, так і суспільно-політичні події минулого століття.

Література:

1. Белехова Л.І. Словесний поетичний образ в американській поезії: лінгвокогнітивний погляд : [монографія] / Л.І. Белехова. – Херсон : Айлант, 2004. – 376 с.
2. Джимбинов С. Б. Американская поэзия в русских переводах XIX – XX века / С.Б. Джимбинов. – М. : Радуга, 1983. – 667 с.
3. Мир культуры. Энциклопедический справочник / гл. ред.: А.Н. Мянчин. – М. : Вече, 1997. – 624 с.
4. Могутин Я.Ю. Интервью с Алленом Гинзбургом / А.Ю. Могутин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mitn.com/people/mogutin/ginsberg.shtml>.
5. Спэнкерен К. ван. Американская поэзия после 1945 г. Анти-традиционализм / К. ван Спэнкерен [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/spankeren/37.php.
6. Телия В.Н. Метафора как модель смыслопроизводства и её экспрессивно-оценочная функция / В.Н. Телия // Метафора в языке и тексте. – М. : Наука, 1988. – С. 26–51.
7. Філософський словник / за ред. В.І. Шинкарука. – К. : Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1986. – 798 с.
8. Шевченко Т.Г. Кобзар / Т.Г. Шевченко. – К. : Країна мрій, 2007. – 424 с.
9. Ashbery J. Self-Portrait in a Convex Mirror / J. Ashbery [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.poemhunter.com/self-portrait-in-a-convex-mirror.
10. Bly R. The Teeth Mother Naked at Last / R. Bly [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.caterina.net/paw/archives/000213.html>.
11. Corso G. Best Poems / G. Corso [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://famouspoetsandpoems.com/poets/gregory_corso.
12. The Norton Anthology of American Literature / [ed. By N. Baym, R. Gottesman, L.B. Holl and others]. – N.Y. ; L. : W.W. Norton & Company, 1989. – P. 460–470.

Гриняк О. А. Лингвокогнитивные особенности идентификации составляющих имплицативного пространства американских поэтических текстов XX – XXI столетий

Аннотация. В статье определены роль и место компонентов имплицитного смысла соответственно качеству и количеству индикаторов, которые представляют его в тексте. Архетипные символы, аллегорические образы, символы, параболы, стилистически маркированные единицы выступают индикаторами имплицатов. На каждом из текстовых уровней в формировании имплицатов доминируют разные виды картирования: на дотекстовом есть аналоговое, контрастивное; на текстовом – субститутивное, конструктивно-творческое; на внетекстовом – нарративное.

Ключевые слова: имплицативное пространство, имплицитность, имплицат, индикатор имплицата, инференция, значение, смысл.

Grinyak O. Lingvocognitive specifics of identification of components of the implicative space of the American poetry of XX – XXI century

Summary. The role and place of the components of implicit senses are defined according to the quality and quantity of their indicators. Archetypal symbols, allegorical images, symbols, paraboles, titles, stylistically marked or salient units of the text, its specific syntactic constructions are considered as indicators of implicates. It is proved that the dominant means in the formation of implicates on the pre-textual level are analogical and contrastive types of mapping, on the intra-textual – constructive and substitutive, on the extra-textual level – the narrative type of mapping.

Key words: implicative space, implicate, indicator of an implicate, inference, sense, meaning.